

Jüri Parijõgi

TERASPOISS

Jüri Parijõe „Teraspoiss“ ilmus esimest korda 1937. aastal
kirjastuse Loodus sarjas „Looduse kuldraamat“.

Korrektuuri lugenud Priit Põhjala
Kujundanud Virge Ilves

© Kirjastus Tänapäev, 2019

ISBN 978-9949-85-519-3

Trükitud AS-i Pakett trükikojas

Jüri Parijõgi

TERASPOISS

1.

Kirikuõpetaja seisis lahtise haua äärel ja luges kullatud servadega raamatust matusesõnu, kusjuures aeg-ajalt tõstis pilgu raamatult ja vaatas oma käekella, mida ta aegamööda nihutas mantli laia varruka alt nähtavale.

„Tal on vist kuhugi rutt,“ mõtles Jaan, kes seisis kirikuõpetaja vastas teisel hauakaldal ja pani tähele mantlivarruka nihutamist ning kellale suunatud pilku. „Asjata ta seda raamatut enda ees lahti hoiabki – silmad ei jälgi ridu, loeb kõik peast,“ arutas Jaan edasi ja imestles siis, kuidas ta saab mõelda ema haua juures selliseid võõraid ning kõrvalisi mõtteid.

Ta oli oma nutud nutnud juba kodus, põlvitades ema kirstu kõrval või tõstes ühest kohast teise emast järelejäänud asju. Nüüd olid pisarad otsa lõppenud ja süda oli tühi. Käed kramplikult rinna peal ristis, huuled kõvasti kokku pigistatud, seisis ta haua kaldal ja püüdis kuulata õpetaja sõnu. Kuidas ta end ka pingutas ja tähelepanelik püüdis olla, ometi ei mõistnud ta õpetaja kõnest midagi, päris harilikul sõnal ei olnud tema meelest mingit tähendust, näis, nagu oleks ta kõikide sõnade tähendused unustanud.

„See ei ole päriselt nii, et ema on surnud ja lamab seal hauas valges kirstus,“ arutas ta endamisi ja vaatas alla hauda. „Küllap on unenägu, mis varsti lõpeb, ja siis on hea, kui ärkad.“

Selliseid unenägusid on olnud tal ennemaltki, kus ta on olnud ise surnud või väga kitsikus olukorras, aga iga kord ärgates on selgunud, et oli vaid paha uni. Võib-olla on see kõik jutus nii – ema hauas ja matuselised haua äärel?

Jaani muljus kramplikult sõrmi, tammus ühelt jalalt teisele ja pingutas end viimseni, et jõuda olukorra kohta selgusele. Siis kadusid aga peast igasugused mõtted, ta ei kuulnud ega näinud midagi. Kui ta mõne aja pärast jälle teadvusele tuli, imestles taas – milleks see lahtine haud siin, valge kirst hauas ja inimesed ümber haua? Kus jutus ta niisugust asja on lugenud?

Vana kojamees seisis ta kõrval – selle tundis ära. Vanamehel veeresid pisarad üle põskede, tuul liigutas ta hõredaid juukseid lagipeal... Milleks on ta üldse siin ja miks on tal nii võõras nägu? Nüüd nuuksus kojanaime kuuldavalt ja pühkis rätikunurgaga silmi.

Jaani pilk rändas ühelt esemelt teisele, mõttelõng katkes vahetpidamata, nagu lõigataks sealt tükke vahelt välja. Ta püüdis kirikuõpetaja kõnest kinni üksiku sõna, selgesti helises see ta kõrvus, kuid ta ei saanud kätte selle tähendust. Kuidas see nüüd oligi? Lihtne asi, ta on seda tuhat korda kuulnud – näh, keele peal just... mitte ei tule meelde. Nüüd pööras kirikuõpetaja raamatulehte... teab kui kaua ta peaks veel lugema? Aga iga kord kui ta jalgu liigutab, variseb hauakaldalt krabinal liiva kirstukaanele. Kojanaisel on uued riided seljas, need teevad ta kohmakaks ja võõraks. Kodus, vanades riietes, on ta palju kenam. Poeproua on ka matusele tulnud, tal on palav, higistab ja pühib vahetpidamata nägu, tammudes ühelt jalalt teisele. Kuski tuututab auto, võõrad, ebamäärased hääled kostavad kalmistu tagant siia, siis on kõik jälle tühi ja võõras.

Jaani sulges silmad ja ootas mõne aja. Ta oli kindel, et kui veidi aja pärast silmad avab, siis on kõik praegune möödas, on

jälle nagu tunne – päike paistab aknast sisse, ema lamab voodis ja küsib: „Kas oled juba söönud? Mine välja jooksuma!“ Ja siis ta tahab ise veel veidi puhata, kuni nõrkushoog mööda läheb, pärast võtab õmblustöö kätte ja jätkab tööd.

Jaan avas silmad ja nägi enda kõrval üliõpilast hoovimajast. Ime, kuidas ta teda ennemalt polnud silmanud! Siis tema ka on matusele tulnud, seisab siinsamas ja hoiab oma valget mütsi kokkusurutuna pihus. Ime küll, et ta teda ennemalt tähele ei pannud. Ja see endine, mida ta tagasi ootas, ei ole ikkagi tagasi tulnud!

Kirikuõpetaja pani raamatu kinni ja lõpetas lugemise. Tähendab siis, et endine ei tulegi tagasi, see ei olegi uni ega lugu juturaamatust? Ema jääbki siia hauda, ta on päris tõesti surnud ja see inimestesalk siin on matuselised?

Nüüd alustas kirikuõpetaja laulu ja kogu väike matuseliste salk hakkas kaasa laulma. Jaan kuulatas seda ja eraldas iga hääle üksikult: see on kojanaise hääl, see poeproua, kuna madal katkendiline laul on kojamehe oma. Üliõpilase laul oli erinev kõigist teistest, nii laulab ainult tema, mitte keegi muu. Jaan katsus ka ise kaasa laulda, kuid kurk oli nii kuiv ja kipitas nii valusasti, et ühtki häält ei tulnud kuuldavale.

Ta toetus seljaga puu najale ja vaatas tuimalt pealt, kuidas laulu lõppedes kõik kummardusid hauakaldale, võtsid pihuga liiva ja viskasid krabinal kirstu peale. Kolm korda kummardusid ja viskasid.

„Eks pane sina ka oma kolm pihutäit mulda ema kirstule, siis tal kergem puhata!“ ütles kojanaine Jaanile, võttes ta käest kinni ja viies hua kaldale.

Vana kojamees arvas omalt poolt: „Nüüd on tema rahu, pole enam muresid ega vaeva. Sina, poju, pead oma mured nüüd ise kandma, oma eluteed ise käima, ilma isata ja emata.“

Jaani kurgus hakkas jälle kipitama ja meelekohtades tui-kama, kuid ta surus huuled tugevasti kokku, kummardus haua äärele ja viskas kolm pihutäit mulda hauda. Jaan nägi, kuidas muld langes krabinal kirstukaanele ja pudenes sealt laiali. Siis astus ta jälle tagasi ja jäi tuimas tardumuses vaatama, kuidas mehed haarasid labidad ja hakkasid hauda täitma. Esimesed labidatäied langesid krabinal kirstukaanele, varsti aga kostsid sealt ainult tumedad potsud.

„Nüüd on siis kirst üleni mulla all,“ käis Jaani peast mõte läbi, „enam ei krabise, nüüd nagu täidetakse ükskõik missugust liivahauda.“ Ta tahtis veel kord minna hauaäärele vaatama, kuid jalad ei liikunud paigast, kuidas ta ka pingutas ja neid liikuma sundis.

Eemal seisid salgas naised ja rääkisid kadunule kõike head järele, nagu komme nõuab. Jah, oli hea inimene, aga ära võeti. Kas ta ei oleks võinud veel elada ja oma last kasvatada, aga näe, ei antud. Kas tal oli kunagi majarahvaga ütlemisi või pahandusi – ei seda olnud! Lahke ja sõbralik oli igapähe vastu. Ja kuidas ta oma last kasvatas – alati puhas ja pestud, kõht täis ja riie seljas. Mis see poiss võis olla, kui isa suri? Kas oli aastanegi! Aga näe, üles kasvatas lapse, rinnalapsest peale. Ja kust ta selle tiisikuse pidi saama – noor inimene? Örnake ja kahvatuke oli ta küll kogu aja. Või see haigus küsib, kas võib tulla ja millal tulla. Neid häid haigused ja surm tahavadki. Küllap see oli temale sedaviisi ülevalt poolt määratud, ei selle vastu saa. Poisist on kahju – kuidas ta, vaeseke, kasvab üles ilma isa ja emata. Aga eks ole ennegi vaeslapse üles kasvatatud ja veel missugusteks meesteks saanud. Kui Jumal ema ära võttis, küllap tal siis poisiga oma nõu on.

Nii arutasid naised, pühkisid silmi ja ohkisid kadunule järele. Selle aja sees täitsid mehed haua, kohendasid

kalmukünka ja panid valge risti peatsisse. Naised seadsid kalmule kuuseoksi, kohendasid veel üht-teist, siis alustasid heleda häälega laulu, kuna Jaan seisis endises tardumuses puu najal.

Pärast laulu pühiti veel kord silmanurki, siis öeldi üksteisele:

„Juba ta nüüd peab siia jääma, hakkame meie vaid minema. Näe, õhtu ongi käes, päike paistab juba üle puulatvade. Kodus kartulid tulele panna.“

Kojanaine tuli taas Jaani juurde, viis ta kättpidi kalmukünkale ja õpetas:

„Loe nüüd emale viimne Issameie, siis hakkame minema. Ema jääb siia puhkama. Või see enam aitab...“

Kõik panid käed kokku ja hakkasid palvet sosistama. Ka Jaan pani käed risti, laskis pea rinnale nagu teisedki, kuid ühtegi palvesõna ei tulnud tal meelde. Kui teised lahkusid, läks ta nendega sammu viiskümmend kaasa, jäi siis peatuma ühe risti juurde, teise juurde... iga risti all puhkab inimene, mõni laps, isa või ema. Teised läksid juba kaugel põiktänavail, ajades omavahel juttu ja ohatas taga kadunut, Jaan aga peatus ikka ristide juures. Siis pöördus äkki ümber ja jooksis hauale tagasi. Heitis kummuli kalmukünkale, puuris sõrmed liiva sisse ja hakkas valjusti nuuksudes nutma. Tal oli jälle pisaraid, ta sai nutta.

Nii viskles nutukrampides, puurides sõrmedega mullasse, kuni pisarad taas lõppesid ja ta väike keha hakkas tuksudes värisema. Ta ei kuulnud ega näinud midagi, oli kogu oma väikese kehaga, kogu olemusega muutunud suureks kaebeks ning leinaks.

Kui ta viimaks veidi rahunes, tundis, et keegi puudutab teda õlast. Ta vaatas üles – see oli üliõpilane, üliõpilane Pärn hoovimajast. Nüüd märkas Jaan, et matuselised on kõik ära

läinud, ainult nemad kahekesi on siin. Ja õhtu on käes, päikest ei ole puude tagant enam näha, jahedust tundub õhus – ölad hakkavad värisema.

Üliõpilane tunnistas tükk aega Jaani sõna lausumata, ütles siis rahulikult ja soojalt:

„Hakkame nüüd koju minema, õhtu läheb juba jahedaks.“

Ta sirutas Jaanile käe ja tõstis ta üles. Rahulikult alistus Jaan üliõpilasele ja hakkas koos temaga kodu poole sammuma. Tee peal ei kõneldud sõnagi, ainult käänukohtadel, kui Jaan ristide rägastikus õiget teed ei leidnud, puudutas üliõpilane teda sõbralikult õlast ja lausus:

„Lähme nüüd siit!“

Jaan ei sallinud kunagi, et keegi peale ema oleks tohtinud teda hellitades puudutada ja kui mõni vanem inimene seda tegigi, siis protestis ta selle vastu kogu olemusega. Kuid üliõpilase puudutamises tundis ta midagi sõbralikku ning sooja ja jõuduandvat.

Üldse oli see üliõpilane hoovimajast teissugune kui muud suured inimesed. Ta kõneles Jaaniga mõnikord nagu endasugusega, ei pidanud teda väikeseks ega abituks. Nii hea oli temaga kohtuda ja kuulata, kuidas ta küsis:

„Noh, Jaan-poiss, kuidas käsi käib? Kas tuled täna minu poole?“

Ta pani Jaani harilikult diivanile istuma, näitas pildiraamatuid, kõneles võõraist maist ja rääkis ka muud juttu nagu suure inimesega. Ja see oli nii hea. Jaan teab isegi, et ta alles poiss on, kuid see ei anna suurtele veel õigust temaga ainult lorijuttu ajada või hellitada nagu titat. Üliõpilane seda ei tee, ometi on ta pikk ja temast palju targem.

Jaanil oli nüüdki hea sammuda selle suure mehe kõrval, kes leinaga kaasa ei halise, vaid aitab muret vaikides kanda

nagu mees kunagi. Las ta puudutab pealegi õlast ja ütleb: „Nüüd siit!“, see ei tee midagi.

Kui nad koju jõudsid, oli kojainaine hoovivärvavas vastas ja hädaldas:

„Kus sa ometi olid, vaene laps? Me olime sinu pärast juba mures, et kuhu lähed ja mis teed suure kurvastusega.“

Enne kui Jaan vastata jõudis, ütles üliõpilane:

„Kus ta siis pidi olema – ta viibis veel veidi aega ema haul.“

Jaanile meeldis see, et üliõpilane ütles „viibis ema haul“ ega lausunud tema nutuhoost midagi. See oli tema oma asi ja sellega ei tohtinud teistel olla midagi tegemist. Ja et üliõpilane sellest teistele ei kõnelnud, see tõstis tema väärtust Jaani silmis veelgi.

Nüüd kutsus kojainaine Jaani enda poole ööseks, et kuidas ta üksi magab seal tühjas ja kõledas toas. Jaanil ei olnud selle vastu midagi, ükskõik, kus magab, kas saabki täna öösi magada. Kuid ta kartis, et kojainaine hakkab taas nutma ja teda haletsema, ja seda ta ei tahtnud. Tal on isegi raske, miks peaksid teised seda veel meelde tuletama. Oleksid nad nii nagu üliõpilane, et vaikiksid ainult ja oleksid muidu osavõtlikult sõbralikud, kuid seda nad ei ole.

„Eks ma tule,“ ütles ta kojainaisele, kuid taganes sealjuures paar sammu ja surus enese üliõpilase vastu – tema vastu võib ennast suruda, see annab jõudu ja kergendust.

„Jäägu täna nii, et Jaan tuleb minu juurde,“ ütles nüüd üliõpilane, kes olukorra läbi nägi. „Ta võib seal magada diivanil, eks siis homme näe, mis saab.“

Nii jäigi, Jaan läks hoovimajja üliõpilase tuppa, kus see talle kohe diivanile magamisaseme valmistas ja puhkama käskis heita.